

UNIwersYTET Jagielloński w Europejskiej Sieci Nauki o Stosunkach Międzynarodowych

W 100-lecie narodzin dyscypliny

Pod koniec czerwca 2019 roku na Uniwersytecie Jagiellońskim odbyły się największe w Europie warsztaty z zakresu nauki o stosunkach międzynarodowych z udziałem około 300 badaczy z całego świata. Przypadające w bieżącym roku stulecie tej dyscypliny nadało im wysoką rangę. Trwająca zaś obecnie transformacja ładu międzynarodowego oraz występujące w skali całego świata tendencje do podważania wiedzy eksperckiej wpłynęły na zakres tematyczny całego wydarzenia. Sam unikatowy charakter spotkania stał się instrumentem wpisywania UJ w mapę europejskiej sieci badaczy stosunków międzynarodowych. Wreszcie prestiż i skala wydarzenia stanowiły znaczące wyzwanie organizacyjne.

KONTEKST

Odbywająca się w pierwszej połowie 1919 roku konferencja paryska nie sprostała jej głównemu zadaniu, jakim miało być zbudowanie trwałego liberalnego porządku międzynarodowego po wielkiej wojnie, pierwszego tej skali i tak zabójczego dla milionów konfliktu rozgrywanego przez państwa ery przemysłowej. Dwadzieścia lat później Polska boleśnie doświadczyła fiaska tego przedsięwzięcia, gdy została zaatakowana przez nazistowskie Niemcy i komunistyczny Związek Sowiecki.

Jednak pod koniec konferencji paryskiej w jej kuluarach doszło do spotkania, które stało się symbolem narodzin nowego obszaru wiedzy, jakim z czasem stała się nauka o stosunkach międzynarodowych (International Relations, IR). W paryskim hotelu Majestic (obecnie Peninsula Paris), goszczącym jedną z zagranicznych delegacji, miało miejsce spotkanie doradców akademickich oraz dyplomatów z USA i Wielkiej Brytanii,

Tomasz Pugaczewicz

Otwarcie obrad Europejskich Warsztatów Studiów Międzynarodowych (European Workshops in International Studies, EWIS) 26 czerwca 2019. Przemawia prodziekan WSMiP UJ ds. dydaktycznych, dr hab. Paweł Laidler, profesor UJ. W tle uczestnicy pierwszej sesji plenarnej pt. *What Have We Learnt?* Od prawej: dr Pol Bargañés-Pedreny (CIDOB), dr Magdalena Góra (Uniwersytet Jagielloński), dr Nicholas Michelsen (King's College London), prof. Magdalena Dembinska (Université de Montréal) i dr Jan Pospisil (ASPR)

którzy podjęli decyzję o powołaniu instytucji grupującej ekspertów zajmujących się stosunkami międzynarodowymi.

Celem tego ośrodka miało być doradzanie władzom państwowym i edukowanie opinii publicznej, tak aby nowo ustanowione zasady były przestrzegane i gwarantowały światu pokój. Choć drogi Amerykanów i Brytyjczyków szybko się rozeszły, to efektem tej decyzji są dwa funkcjonujące do dziś i najbardziej prestiżowe *think tanki* zajmujące się stosunkami międzynarodowymi.

W Wielkiej Brytanii w 1920 roku powołano Królewski Instytut Spraw Międzynarodowych (Royal Institute of International Affairs, znany bardziej jako Chatham House, od nazwy swojej siedziby,

należącej wcześniej do hrabiego Chatham). Instytucja ta do dzisiaj jest kojarzona jako miejsce wymiany wiedzy między pozarządowymi ekspertami i członkami służby zagranicznej. Na straży tej aktywności stoi powszechnie znana tzw. zasada Chatham House, zabraniająca wskazywania personalnie źródła informacji ujawnionych w trakcie prowadzonych tam spotkań.

Natomiast w 1921 roku w Nowym Jorku doszło do powołania Rady Spraw Zagranicznych (Council on Foreign Relations, CFR), grupującej do dzisiaj elitę intelektualną, rządową i biznesową USA oraz wydającą prestiżowe pismo „Foreign Affairs”.

Przy okazji konferencji z 1919 roku doszło więc do pierwszego zjazdu ba-

daczy stosunków międzynarodowych, którzy stanowili znaczący procent delegacji poszczególnych państw. Stało się tak, gdyż nie sposób było podejmować odpowiedzialne decyzje polityczne bez wiedzy eksperckiej, gdy świat przeżywał swoją pierwszą globalizację pod wpływem rewolucji przemysłowej i komunikacyjnej, a zasadą wyznaczania granic nowo powołanych państw miało być precyzyjne określenie zasięgu występowania poszczególnych grup etnicznych.

Zapoczątkowany w 1919 roku rozwój wiedzy o stosunkach międzynarodowych nie zaowocował wciąż uznaniem jej formalnie za samodzielną dyscyplinę. Według standardów OECD, potwierdzonych także w ostatnich latach w Polsce, nauka o stosunkach międzynarodowych pozostaje subdyscypliną nauk o polityce. Nie przeszkadza to jednak prężnie działać stowarzyszeniom naukowym grupującym tego typu specjalistów. Od 1959 roku działa Stowarzyszenie Studiów Międzynarodowego (International Studies Association, ISA), organizujące co roku konferencje w Ameryce Północnej z udziałem ponad pięć tysięcy osób. W 2013 roku powołano do życia Europejskie Stowarzyszenie Studiów Międzynarodowych (European ISA, EISA) na bazie istniejącej wcześniej sekcji jednego z europejskich stowarzyszeń politologicznych. Od 1996 roku działa Stowarzyszenie Studiów Międzynarodowych Europy Środkowej i Wschodniej (Central and East European International Studies Association, CEEISA). Wreszcie od 2009 roku funkcjonuje Polskie Towarzystwo Studiów Międzynarodowych (PTSM), którego konferencje co roku są największym wydarzeniem tego typu w Polsce.

TEMATYKA

Europejskie Warsztaty Studiów Międzynarodowych (European Workshops in International Studies, EWIS) są organizowane od sześciu lat przez EISA, a ich celem jest stworzenie platformy do intensywnej wymiany poglądów między badaczami zajmującymi się tą samą tematyką. W związku z tym EWIS charakteryzuje się specyficzną formą pracy. Nie obowiązuje tam klasyczny model półtoragodzinnych paneli, między którymi jak wolne elektrony krążą uczestnicy. W ramach EWIS odbywają się dwu- i trzydniowe zamknięte warsztaty, w czasie których w kilkunast osobowych grupach, skupionych na precy-

zyjnie określonej tematyce, omawiane są projekty badawcze uczestników.

Kształt programowy EWIS co roku nadaje dwójka badaczy. W bieżącym roku byli to, pochodząca z Estonii, dr Maria Mäliksoo z Uniwersytetu w Kent (reprezentująca EISA) oraz prof. Artur Gruszcak z Uniwersytetu Jagiellońskiego. Wspólnie dokonali wyboru 25 z prawie 40 zgłoszonych projektów warsztatów. Zgłoszenia pochodziły zazwyczaj od dwóch badaczy z Europy, którzy następnie odpowiadali za wyselekcjonowanie od dziesięciu do dwudziestu uczestników danych warsztatów.

W pierwszym dniu dokonano oficjalnego otwarcia oraz przeprowadzono dwie sesje plenarne. Ceremonię otwarcia prowadził prof. Gruszcak, a głos kolejno zabrali: przewodnicząca EISA Victoria Basham (Cardiff University), przewodniczący PTSM prof. Edward Haliżak (UW) oraz prodiakan Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politycznych UJ dr hab. Paweł Laidler, profesor UJ.

Pierwsza sesja plenarna nosiła tytułu *What Have We Learnt? (Czego dotychczas się nauczyliśmy)* i była poświęcona dotychczasowemu rozwojowi dyscypliny. Sesję tę moderował prof. Gruszcak, a wzięli w niej udział uczeni z Austrian Studies Centre for Peace and Conflict Resolution (ASPR), Université de Montréal, King's College London (KCL), Barcelona Centre for International Affairs oraz dr Magdalena Góra z Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Warto przytoczyć choćby dwa głosy z tej debaty. Doktor Jan Pospisil (ASPR) wskazał, że dzisiejsza nauka o stosunkach międzynarodowych zajmuje się podobnej wagi problemami co 100 lat temu, ale są one ubrane w nowe szaty. Tak jak u zarania dziejów nowej dyscypliny w 1919 roku stała radykalna dychotomia między wojną, grożącą śmiercią milionów ludzi, a pokojem, tak dzisiaj nauka o stosunkach międzynarodowych kolejny raz stawia klarowną opozycję między światem w stanie zagrożenia z powodu globalnych zmian klimatycznych i wzywa do działań mających zapewnić przetrwanie populacji ludzkiej. Jednocześnie zaznaczył, że – inaczej niż niegdyś – dzisiaj głównymi uczestnikami stosunków międzynarodowych nie są państwa, ale wiele także niepaństwowych podmiotów, więc zamiast mówić o „globalnych stosunkach międzynarodowych” (Global international Relations), winniśmy pisać o „globalnych połączeniach między różnego rodzaj podmiotami” (Global Interconnections). Doktor Pospisil zwrócił też uwagę na swoisty paradoks w nauce o stosunkach międzynarodowych: choć obecnie mamy więcej danych o zjawiskach międzynarodowych niż kiedykolwiek wcześniej, to jednocześnie wiemy mniej o tych procesach niż wcześniej z powodu ich złożoności.

Z kolei dr Nicholas Michelsen (KCL) podkreślił, że historyczne podziały w ramach dyscypliny nie zawsze były wy-

Tomasz Pugaczewicz

Pierwsza sesja plenarna pt. *What Have We Learnt?* Od lewej: prof. Artur Gruszcak (UJ), dr Jan Pospisil (ASPR), prof. Magdalena Dembinska (Université de Montréal), dr Nicholas Michelsen (King's College London), dr Magdalena Góra (UJ) i dr Pol Bargaqués-Pedreny (CIDOB)

nikami kwestii merytorycznych, ale przyjętych sposobów komunikowania się, swoistych stylów, w jakich przedstawiciele nauki o stosunkach międzynarodowych pisali swoje książki i artykuły. Inaczej niż w dwudziestoleciu międzywojennym, obecnie autorzy najczęściej wybierają żargon naukowy, który ułatwia komunikację między specjalistami z danej dziedziny, ale służy także ograniczeniu nieuprawnionego, zdaniem autorów, wykorzystywaniu ich dorobku przez osoby spoza dyscypliny. Doktor Michelsen wezwał zebranych do tego, aby powrócić do obecnego w międzywojennej nauce o stosunkach międzynarodowych zaangażowania na rzecz zabierania głosu w debacie publicznej w postaci różnych publicystycznych form. Według brytyjskiego uczonego zdolność przedstawicieli nauki o stosunkach międzynarodowych do powrotu do tego typu działalności przesądzi o istnieniu samej dyscypliny.

Druga sesja plenarna, moderowana przez dr Mälksoo, była próbą znalezienia odpowiedzi na pytanie: jak będzie wyglądało następne 100 lat nauki o stosunkach międzynarodowych (*The Next 100 Years of IR: How To?*). Głos zabrali przedstawiciele University of Oxford, University of St Andrews, Danish Institute for International Studies, wiedeńskiego Webster University oraz genewskiego Graduate Institute of International and Development Studies.

I tak, dr Louise Fawcett z Oksfordu zwróciła uwagę, że w obecnej chwili wydziały stosunków międzynarodowych są coraz bardziej zdominowane tylko przez dwa tematy: rolę sztucznej inteligencji oraz cyberbezpieczeństwo. Uczni zainteresowani rozwijaniem badań powiązanych z tą tematyką są w stanie z łatwością pozyskać środki na tego typu aktywność. Jednak zdaniem dr Fawcett prowadzi to do sytuacji, gdy dwa kluczowe dla istnienia nauki o stosunkach międzynarodowych obszary wiedzy są lekceważone. W efekcie badania nad historią stosunków międzynarodowych oraz studia regionalne są odsuwane na boczny tor z uwagi na oskarżenia o to, że nic nie wnoszą do współczesnej nauki i że są za bardzo skupione na badaniach empirycznych, zamiast generować innowacyjne koncepcje teoretyczne.

Z kolei dr Vassilios Paipais z St Andrew krytycznie ocenił obecną modę w zakresie egzaltowania się nowinkami terminologicznymi. Podał pod rozwagę kwestie tego, czy rzeczywiście możemy

mówić o pluralizmie w nauce o stosunkach międzynarodowych, skoro spora część badań jest finansowana i przez to kontrolowana przez władze państwowe. Zwrócił uwagę, że choć istnieje tendencja do deklarowania, że prowadzi się krytyczne względem zastanego stanu badania, w rzeczywistości niewiele osób to robi. Oceniał, że podkreślanie w nauce nieuchronności zbliżających się kataklizmów, w tym klimatycznego, może mieć związek z szerzącym się nihilizmem w obliczu przeczowanej globalnej katastrofy. Zdaniem dr. Paipaisa w nauce o stosunkach międzynarodowych jesteśmy świadkami swoistego *danse macabre* naszych czasów, co buduje obraz świata, w którym nie ma nadziei dla naszego pokolenia.

Kolejne dwa dni EWIS uczestnicy spędzili w ramach poszczególnych warsztatów. Ich tematyka była wyraźnie zróżnicowana i obejmowała takie kwestie jak nihilizm i prawda w nauce o stosunkach międzynarodowych, zarządzanie sojuszami w XXI wieku, rywalizacja mocarstw na obszarze postsowieckim, związki między dyplomacją a nauką, zmiany i rola opinii publicznej w polityce zagranicznej, podmioty zarządzające migracją, sankcje UE, globalne zarządzanie, rola mórz w stosunkach międzynarodowych, wojna informacyjna, lata 20. XX wieku w nauce o stosunkach międzynarodowych, międzynarodowa ekonomia polityczna, przyszłość teorii realizmu, inwigilacja i transparentność w relacjach transatlantyckich oraz projekt futurystycznej encyklopedii polityki międzynarodowej XXI wieku.

W przerwie między pierwszym a drugim dniem warsztatów doskonałą okazją do integracji i poznania miasta było spotkanie zorganizowane na terenie dawnej cygarfabryki przy ul. Dolnych Młynów. Goście byli zachwyceni autentycznością miejsca oraz różnorodnością oferty zapewnianej przez puby i restauracje.

SIECIOWANIE

Od samego początku krakowskim organizatorom, w ramach trwających półtora roku przygotowań, przyświecał cel w postaci umożliwienia udziału w warsztatach jak największej liczby badaczy z Polski, w szczególności z UJ. EWIS – jako ważny węzeł integrowania europejskich badaczy i inkubator zespołowych projektów wydawniczych i grantowych – charakteryzował się dotychczas minimalnym

udziałem badaczy z Polski. Dla przykładu, w warsztatach w 2018 roku w Groningen wśród kilkuset uczestników była zaledwie jedna osoba z polskiej uczelni.

Organizacja warsztatów w Polsce, a przez to ograniczenie kosztów transportu i zakwaterowania, nie była jedynym narzędziem zwiększenia partycypacji Polaków w tym przedsięwzięciu. UJ wynegocjował z EISA pulę miejsc całkowicie zwolnionych z opłaty w przypadku osób związanych z naszym Uniwersytetem, a także 50-procentową zniżkę dla zgłoszeń dokonanych przez członków PTSM.

Miarą osiągnięcia celów są dwie liczby. W stosunku do warsztatów z 2018 roku w 2019 odnotowano 30-krotny wzrost udziału przedstawicieli z Polski. W praktyce oznaczało to, że 10 procent wszystkich uczestników EWIS pochodziło z Polski. Jeszcze większą wagę ma drugi wskaźnik. W 2018 roku wśród zgłaszających warsztaty nie było żadnych przedstawicieli z Polski. Tymczasem w 2019 roku aż cztery warsztaty były kierowane lub współkierowane przez przedstawicieli polskiego środowiska naukowego. Oznacza to, że 15 procent kierownictwa warsztatów znalazło się w polskich rękach.

Oczywiście, EWIS nie jest pierwszym tego typu przedsięwzięciem z zakresu nauk o polityce w Polsce. Poza konwencją CEEISA w 2012 roku w Krakowie, w 2013 odbyła się VIII konferencja EISA w Warszawie, w 2016 miała miejsce konferencja Międzynarodowego Towarzystwa Nauk Politycznych (International Political Science Association, IPSA), zaś we wrześniu 2019 we Wrocławiu odbędzie się główna konferencja Europejskiego Konsorcjum Badań nad Polityką (ECPR).

EWIS jest więc częścią szerszego trendu wpisywania polskich nauk o polityce, w tym w szczególności nauki o stosunkach międzynarodowych, w europejską sieć badaczy stosunków międzynarodowych. Przy tym unikatowy charakter przyjętej formuły – pozwalającej na pogłębienie integracji w zamkniętych grupach przez kilka dni – ma największe szanse na zrealizowanie w dłuższej perspektywie czasowej wspólnych projektów wydawniczych i grantowych.

Nie dziwi więc, że po zakończeniu konferencji prof. Gruszczak stwierdził, że *Udało nam się zdecydowanie zwiększyć udział Polaków w EWIS. Liczę na kontynuację nie tylko w kontekście kolejnych warsztatów i konferencji EISA, ale*

i działań networkingowych, w tym okazji do udziału we wspólnych publikacjach i projektach badawczych.

ORGANIZACJA

Przypadające w 2019 roku stulecie dyscypliny nadało wysoką rangę kolejnej edycji EWIS, co postanowił wykorzystać ośrodek badań nad stosunkami międzynarodowymi z UJ i co zaowocowało staraniami o status gospodarza kolejnej edycji tego wydarzenia. Zgoda EISA na powierzenie organizacji EWIS Krakowowi, jednemu z pierwszych miast spoza Europy Zachodniej goszczącemu tego typu warsztaty, nie byłaby możliwa, gdyby nie dwa czynniki.

Po pierwsze, wynikało to z dotychczasowych osiągnięć organizacyjnych krakowskich badaczy. W ciągu ostatnich lat Uniwersytet Jagielloński gościł wiele prestiżowych przedsięwzięć z zakresu nauki o stosunkach międzynarodowych. W 2012 roku odbywała się tu IX konwencja CEEISA. Od 2015 regularnie organizowane są konferencje dotyczące problematyki bezpieczeństwa: Jagiellońska Konferencja Bezpieczeństwa o zasięgu krajowym oraz międzynarodowa, a także anglojęzyczna Jagellonian Interdisciplinary Security Conference. W 2017 roku na UJ miała miejsce VII konwencja PTSM – największa z dotychczasowych dorocznych konwencji, która przyciągnęła prawie 150 badaczy. UJ we współpracy z prężnie działającym krakowskim oddziałem PTSM organizuje także wykłady i warsztaty z udziałem największych sław nauki o stosunkach międzynarodowych, czego przykładem była wizyta prof. Johna Mearsheimera w 2015 i prof. Petera Katzensteina w 2017 roku.

Sukces zabiegów UJ o prawo do organizacji EWIS nie byłby też możliwy bez wsparcia jedynej afiliowanej w Europie Środkowej członkini zarządu EISA dr hab. Anny Wojciuk z Uniwersytetu Warszawskiego, która zapewniła poparcie dla tej propozycji ze strony władz stowarzyszenia.

Specyfika tego wydarzenia wymagała odpowiedniej infrastruktury w postaci auli na 300 osób w dniu otwarcia oraz około trzydziestu multimedialnych sal dostępnych przez kilka kolejnych dni. Wydział Studiów Międzynarodowych i Politycznych UJ, czekający na zakończenie remontu budynku przy ul. Reymonta 4, nie mógł samodzielnie zapewnić odpowiedniej bazy. W związku z tym

Tomasz Pugacewicz

Druga sesja plenarna pt. *The Next 100 Years of IR: How To?* Od lewej: dr Maria Mälksoo (University of Kent in Brussels), prof. Louise Fawcett (University of Oxford), dr Vassilios Paipais (University of St Andrews), dr Anatoly Reshetnikov (Webster University in Vienna), dr Rens van Munster (Danish Institute for International Studies), prof. Anna Leander (Graduate Institute in Geneva)

organizacja EWIS nie mogłaby dojść do skutku, gdyby nie pomoc udzielona ze strony władz dziekańskich Wydziału Filologicznego UJ prof. Elżbiety Górskiej i dr hab. Władysława Witalisza, dziekana Wydziału Prawa i Administracji UJ prof. Jerzego Pisulińskiego, a także dyrektora Instytutu Psychologii UJ dr hab. Michała Wierchonia, profesora UJ.

Ważną rolę odegrało także profesjonalne podejście pracowników administracyjnych obsługujących budynki, w szczególności mgr. Łukasza Żurawia z IP UJ, mgr. Michała Pękali odpowiadającego za budynki WF UJ, mgr. Michała Krupy z Auditorium Maximum UJ, oraz personelu Centrum Dydaktycznego WPiA.

Wydarzenia tej rangi co EWIS doskonale pokazują, że długofalowe inwestycje UJ w infrastrukturę nie tylko zapewniają bieżącą obsługę procesu dydaktycznego, ale są niezbędne dla rozwoju kontaktów międzynarodowych naszej Uczelni i wpiśnięcia jej w wirtualne sieci naukowców funkcjonujących w poszczególnych dyscyplinach.

Przedsięwzięcie tej skali precyzyjnie też obrazuje niezbędność współpracy międzyinstytucjonalnej w ramach UJ. W realizację EWIS byli zaangażowani przedstawiciele trzech jednostek INPiSM UJ: w pierwszym rzędzie prof. Artur Gruszcak z Zakładu Bezpieczeństwa Narodowego i dr Magdalena Kozub-Karkut z Zakładu Teorii Polityki i Państwa, a także prof. Andrzej Mania i dr Tomasz Pugacewicz z Katedry Polityki Międzynarodowej i Historii Dyplomacji. Projekt był wspierany przez

dyrekcję INPiSM UJ oraz przez władze dziekańskie WSMiP UJ, w szczególności przez prodziekana ds. dydaktycznych dr hab. Pawła Laidlera, profesora UJ.

Zrealizowanie projektu nie byłoby też możliwe bez wsparcia studenckich wolontariuszy, rekrutujących się głównie spośród studentów politologii, oraz obcokrajowców uczestniczących w anglojęzycznych programach studiów na WSMiP: MA in International Security and Development (ISAD) i BA in International Relations and Area Studies (IRAS).

Przedsięwzięcia tej skali nie udało by się też zrealizować bez wsparcia ze strony zewnętrznych partnerów. Tutaj największe znaczenie miało Europejskie Stowarzyszenie Studiów Międzynarodowych, mające wieloletnie doświadczenie w tym zakresie. Kluczową rolę odegrała dr Mälksoo jako współprzewodnicząca komitetu programowego i jednocześnie sekretarz wykonawczy EISA. Istotną rolę spełniło Polskie Towarzystwo Studiów Międzynarodowych w zakresie wsparcia instytucjonalnego i udostępnienia swojej sieci kontaktów. Tu kluczowe znaczenie miała przychylność szefa Towarzystwa prof. Edwarda Halizaka oraz przewodniczącego krakowskiego oddziału prof. Andrzeja Mani. Wreszcie ważną rolę odegrała Gmina Miejska Kraków, która doceniła rangę warsztatów i postanowiła wesprzeć finansowo organizację konferencji.

Tomasz Pugacewicz
Katedra Historii Dyplomacji
i Polityki Międzynarodowej UJ